

The Journal of Academic Social Science Studies

International Journal of Social Science

Volume 5 Issue 5, p. 325-333, October 2012

1877–1878 OSMANLI-RUS HARBİ'NDE YABANCI DEVLETLERİN TUTUMU

**ATTITUDE OF FOREIGN GOVERNMENTS 1877-1878 OTTOMAN-RUSSIAN
WAR**

Dr. Hakkı YAPICI

Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yakınçağ Tarihi Ana Bilim Dalı

Abstract

XIX. One of the most important events of the last quarter century, the 1877-1878 Ottoman-Russian battle, *only the Turkish world, but also the Near East, the Balkans*, a war that has great importance for the European geography. Western states, the beginning of the war, took place until the end of each phase has followed very carefully, *although it* appeared as an impartial supporter of politics to follow the interests of their states evaluated in terms of events, even though they have tried.

Keywords: *War, Otoman, Russian, Europe.*

Öz

XIX. yüzyıl son çeyreğinin önemli olaylarından biri olan 1877–1878 Osmanlı-Rus muharebesi, sadece Türk dünyasını değil, aynı zamanda Yakın Doğu, Balkanlar, Avrupa coğrafyası için de ehemmiyeti büyük olan bir savaş olmuştur.

Batılı devletler, harbin başlangıcından, sonuna kadar gerçekleşen her safhayı çok dikkatli bir şekilde takip etmiş, her ne kadar tarafsız bir siyaset takip etmek taraftarı gibi görünmüş olsalar da olayları kendi devletlerinin çıkarları açısından değerlendirmeye gayret etmişlerdir.¹

Anahtar Sözcükler: *Harp, Osmanlı, Rus, Avrupa.*

¹Takvim-i Vekayi, nr: 1908 (4 Mayıs 1293).

Giriş

93 Harbi ya da 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı olarak da bilinen bu son Osmanlı-Rus muharebesi Rumi takvime göre 1293 yılına denk geldiğinden Osmanlı tarihinde *93 Harbi* olarak yakın tarihimizin ehemmiyetli hadiselerden biri olarak kabul edilir. 24 Nisan 1877 tarihinde Rusların taarruzu ile başlayan ve on ay kadar devam eden bu savaş, Tuna (Balkan) Cephesi'nde ve doğu sınırındaki Kafkas Cephesi'nde cereyan etmiş 31 Ocak 1878 Edirne Mütarekesi ile son bulmuştur. Savaşa hazırlıksız yakalanan Osmanlı Devleti, bu muharebede çok ağır bir yenilgi almıştır. Savaşın başlıca sebepleri; Osmanlı Devleti'nde yaşanan azınlık isyanları, Rusya ve Batı Avrupa ülkelerinde, Osmanlı Devleti'nde yaşayan Hıristiyanların insan haklarının çiğnendiği konusunda oluşan tek taraflı kamuoyu, Rusya'nın Balkanlardaki genişleme siyaseti, Romanya ve Bulgaristan'ın bağımsızlık istekleri ve Panславизм akımıdır. Avrupa'nın büyük güçleri savaşı önlemek için İstanbul'da Tersane Konferansı'nı toplamışlar, ancak Osmanlı Devleti'ne yaptıkları taleplerin reddedilmesi üzerine savaş patlak vermiştir.

İngiltere'nin 93 Harbi'ne Bakışı

İngiltere, XVIII. yüzyılda Sanayi Devrimi'ni gerçekleştirerek, büyük bir ilerleme kaydetmiştir. Sanayisini geliştirmek ve daha güçlü bir ekonomiye erişmek idealinde olan İngiltere, büyük bir sömürge imparatorluğu kurmuş, sömürge ağının önemli bir dilimine ise Hindistan'ı oturtmuştur.

Dönemi itibari ile değerlendirildiğinde, İngiltere'nin sömürge yolunu tehdit eden en büyük tehlike Rusya'dan gelmektedir. Çünkü Rusların da Orta Asya ve Uzak-Doğu'ya yayılma (Sıcak Denizlere İnme) idealleri vardır ve bu idealler önündeki en ciddi tehdit Osmanlı Devleti'dir.² “Düşmanımın düşmanı benim dostumdur” siyasetine uygun olarak, İngiltere ile Osmanlı Devleti'ni yakınlaştıran sebeplerden biri, ortak çıkarlar doğrultusunda şekillenen müşterek Rus tehlikesi olmuştur.³ Öte yandan İngiltere doğu ticaret yollarının emniyeti ve Akdeniz havzasında ticari iktisadi çıkarlar sağlamak için bir Akdeniz politikasına da sahip bulunmaktadır, bahsi geçen süreç içerisinde, Osmanlı Devleti, inhitat devrinde bulunduğu için İngiltere'nin bu politikasını tehdit etmekten bir hayli uzaktır. Hâlbuki Rusya, Fransa, Avusturya gibi iktisadi bir inkişaf safhasında bulunan devletler de Akdeniz'e yerleşme ve yayılma emelindedirler ki bu emeller ancak Osmanlı Devleti zararına ve mevcut Akdeniz dengesinin İngiltere aleyhine değişmesiyle gerçekleşebilir. İngiltere'nin Rus yayılmasına karşı Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün önemini devlet politikası olarak işlediğinin en somut gösterenlerinden biri İngiliz devlet adamı Lord J. Russel'in: “Eğer Rusya'yı Tuna üzerinde durdurmazsak, günün birinde İndus kıyılarında durdurmak zorunda kalacağız” sözlerinde şifrelenmiş olsa gerektir. Bundan dolayı, Osmanlı Devleti'nin mevcudiyeti İngiliz menfaatlerine uygun olduğundan, İngiltere, Osmanlı Devleti'nin kendisini savunacak bir kudrete ve kuvvete sahip olmasını istiyor ve bu konudaki desteğini devlet siyaseti şeklinde işlemekten geri durmuyordu.⁴

İngiltere'nin Osmanlı Devleti üzerindeki izlediği bu politika 1877–1878 Osmanlı Rus Harbi'ne kadar devam etmiştir.⁵ Ancak, bu muharebe, İngiltere'nin çok uzun süre sürdürdüğü

² Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, C.VI, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988, s.16.

³ Cevdet Küçük, *Osmanlı Diplomasisinde Ermeni Meselesinin Ortaya Çıkışı (1878–1897)*, İstanbul 1986, s. 2–3.

⁴ Mustafa Öztürk, “Batılı Devletlerin Osmanlı üzerindeki Politikaları ve Bunun Osmanlı Dış Politikasına Etkisi” *Türk Dış Politikası- Osmanlı Dönemi*, İstanbul 2008, s.359–360.

⁵ *93Harbi* 'nde Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya yenilmesi, İngiltere'nin politikasını kökten değiştirecektir. İngiltere, bu bölgedeki menfaatlerini tek başına korumaya karar vererek 1878'de önce Kıbrıs'a, 1882'de de Mısır'a yerleşerek Hindistan'a uzanan sömürge imparatorluğunu güvence altına almayı başarmıştı. H. Bayram Soy, “II. Wilhelm, Weltpolitik ve II.Abdülhamid”, *Türkler*, C. 13, Ankara 2002, s. 25.

siyasete, farklı karakter kazandırmıştır. Savaş öncesi İstanbul'da toplanan Tersane Konferansı'nda olduğu gibi Londra protokolünde de İngiliz Hükümeti toplantılarda liderlik rolüne bürünerek, gelişmeleri kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmiştir.

17 Mayıs 1877 tarihinde, Londra sefaretinden gelen telgrafta İngiltere Sefiri Lord Derby, Babiâli'ye Paris Muahedesi'nin gereklerini hatırlatarak, savaşın gidişatına göre İngiltere'nin tarafsız kalamayacağını bildirerek, kendi ülkelerinin menfaatleri tehlikeye girdiği anda tarafsızlığı bozarak harbe girebileceklerini hatırlatmıştır.⁶

14 Ağustos 1877 tarihinde, Londra sefaretinden gelen telgrafta ise İngiltere kraliçesinin parlamentoya şu konuşmayı yapmış olduğu görülmektedir: *“Bilcümle devletlerle ilişkilerimiz dostçadır. Şark Meselesi'nin çıkışından beri barışın sağlanmasına ilişkin gayretlerimiz sonuç vermedi. Osmanlı Rus Harbi'nin İngiltere'nin yararlarına zarar vermediği müddetçe tarafsızlığa uyacağımızı ilan eylerim. Çıkarlarımızın neler olduğunu Rusya'ya bir mektupla bildirdim. Onlar da bunu dostlukla karşıladılar. Zamanı geldiğinde savaşı bitirmeye aracı olabilirim. Şayet muharebe esnasında devletimin çıkarları çiğnenir veya tehlikeye girerse onları muhafaza edeceğimden emin olabilirsiniz.”*⁷

28 Ağustos 1877 tarihinde, Londra sefaretinden gelen telgrafta Lord Derby, Sırbistan tarafında bir savaşın çıkma olasılığını Osmanlı Hükümeti'nin dikkatten uzak tutmaması gerektiğini ifade etmiş, ayrıca Türk ordularının Gedikler (Kızıltepe) muzafferiyetini takdir ederek, Osmanlı Devleti'nin İngiliz halkının sevgisini kazandığını bildirmiştir.⁸

Yukarıdaki her iki telgraf metninde de görüldüğü üzere, İngiltere savaşın devam ettiği dönemde, kendi menfaatleri için hem Osmanlı Devleti hem de Rusya ile yakın münasebet kurmak suretiyle, iki tarafı da kendi istekleri doğrultusunda yönlendirmeye büyük hassasiyet göstermiş olmakla ikircikli siyasetini sürdürmekten geri kalmamıştır.

Amerika'nın 93 Harbi'ne Bakışı

İlk defa iki devlet arasındaki resmî münasebetlerin kurulması XIX. yüzyıl başlarında gerçekleşir. Navarin⁹ Deniz Muharebesi'nde Osmanlı Donanması, İngiliz, Fransız ve Rus deniz gücünden oluşan güçlü bir donanmanın saldırısına uğramıştı. Navarin Baskını olarak da bilinen bu muharebede müttefik filolar Padişahın ve Mehmet Ali Paşa'nı savaş gemilerini imha ettiler (20 Kasım 1830).¹⁰ Navarin hadisesi, uluslararası platformda büyük yankı uyandırmıştı. İzmir'de bulunan Amerikalılar bu olayı “misli görülmemiş bir ihanet” diye vasıflandırdılar ve sempatilerinin Türklerle olduğunu belirttiler. Osmanlı Donanması'nın bu facia üzerine yeniden yapılandırılması için başta Kaptan-ı Derya Hüseyin Paşa olmak üzere bazı devlet adamları, Amerikalılardan faydalanmanın doğru bir karar olacağına inanmaktaydılar. Bu gelişmeler neticesinde iki devlet ilişkileri daha ileri götürerek 6 Şubat 1830 tarihinde İstanbul'da müzakereler başladı. Nihayet 7 Mayıs 1830 tarihinde akdedilen ve dokuz maddeden meydana gelen “Ticaret ve Dostluk Anlaşması” gerçekleşti. Anlaşmanın en önemli maddesi; Babiâli'nin ABD'yi “en ayrıcalıklı devletler” statüsü verdiği dairdir. Buna göre ABD¹¹ Osmanlı Devleti'nde ticaret yaparken imtiyazlı devletler oranında vergi ödeyecek bunun dışında vergi istenmeyecekti. İki devlet arasındaki münasebetler bu antlaşma ile resmî zemine kavuşmuştur. Bu anlaşma gereği Osmanlı Hükümeti, Amerika'nın İstanbul'a

⁶ BOA. Yıldız Parekende Hariciye (Y. PRK. HR), nr.1/33.

⁷ BOA. Y.PRK. HR, nr. 1/55; BOA. Y.PRK. HR, nr. 2/ 21.

⁸ BOA, Y.PRK. HR, nr.1/64.

gönderdiği “The United States” korvetini 150.000 dolar karşılığında satın aldı. Ayrıca Amerika'dan gemi inşaat mühendisi Henry Eckford ekibiyle gelerek İstanbul'da Aynalı Kavak'ta tersane çalışmalarına başladılar. Kısa bir müddet içerisinde Amerikalı mühendisler, Osmanlı Donanmasına yaptıkları yeni gemilerle göz doldürmüşlardı.¹²

Amerika Birleşik Devletleri'nin, “Ticaret ve Dostluk Anlaşması” sonrası 1831'de İstanbul'da elçilik tesis etmesine rağmen Osmanlı Hükümeti siyasî durum gereği Washington'da resmî ya da gayri resmî bir elçilik kurma için acele etmemişti. Ancak Girid isyanının çıkması ve Amerika'daki Rumların Girid âsilerini desteklemeleri ve silah yardımı yapmaları hatta Amerikan yetkililerini de harekete geçirmek istedikleri haberleri Babîâli'ye ulaşınca devlet erkânı Washington'da bir elçilik tesis etmeyi ciddi olarak düşünmeye başladı. Bu vazife için ana dili Fransızcadan başka çok iyi İtalyanca ve İngilizce bilen Eduard Blacgue, 11 Nisan 1867 tarihinde elçi olarak atandı. Eduard Blacgue, 23 Ağustos 1867'den 4 Ağustos 1873 tarihine kadar, altı yıl müddetle Washington'da ilk Türk elçisi olarak görev yaptı. Bu zat, Amerika'da elçilik görevinde bulunduğu süre içinde oldukça başarılı bir diplomasi yürüttüğü dikkati çekmektedir. Meselâ Girid isyanı Amerika'da yaşayan Rumların alakadar oldukları önemli bir hadise idi. Amerika'da kalabalık ve etkin bir Rum cemaatinin mevcudiyeti, bunların Girid âsilerine sempati beslemeleri ve hatta maddi yardımdan başka Amerikan hükümet yetkililerine, Senato ve Kongreye kadar seslerini duyurmaları ihtimalleri vardı, Blacgue Bey'in bütün bu ihtimalleri değerlendirmesi gerekmektedir. Blacgue Bey bu Rum faaliyetlerini önlemek hususunda başarı sağladı ve Amerika'nın Girid isyanında tam bir tarafsızlık siyaseti gütmesine muvaffak oldu. Blacgue Bey'in başka bir diplomasi başarısı da Amerika'dan Osmanlı ordusu için silah alınması konusunda yaptığı arabuluculuktur. İç Savaş'tan sonra Amerikan devlet depolarında önemli miktarda silah kalmıştı. Bu silahların hükümetçe satılığa çıkarılması üzerine, Blacgue Bey durumu İstanbul'a bildirdi. Babîâli derhal harekete geçerek ilk parti olarak 50.000 sonra 114.000 tüfenk sipariş etti.¹³ Rusya ile ilişkilerin gerginleşmesi ve ufukta bir savaş ihtimalinin belirmesi üzerine Tophane-i Amire ambarlarında muhafaza edilen Martini Hanry Tüfenklerinin yetersiz olduğu görüldü.¹⁴ Nitekim Hükümet 1876 senesi başlangıcında, bu cins tüfekten Amerika'ya 600.000 tane sipariş vermiş, ancak 14 Temmuz 1877'ye kadar bunlardan ancak 442.240 adedi kadar teslim alındı ve Nizamiye kıtalarının bir kısmı bu silahla donatıldı.¹⁵ Türk-Amerikan münasebetleri 1877–1878 Osmanlı-Rus Harbi'nin devam ettiği yıllarlarda da dostane bir şekilde devam etmiştir.

⁹ Navarin Deniz Savaşı ile ilgili detaylı bilgi için bkz: William James, *Naval History of Great Britain*, Cilt: VI,

London 1837, s. 473–489.

¹¹ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, Cilt: V, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988, s. 118.

¹² Amerika Birleşik Devletleri, Osmanlı ülkesinin değişik yerlerinde siyasi temsilcilikler hakkı elde etmişlerdi. Konu ile daha detaylı bilgi için bkz: BOA, Amerika Ahkâm Defteri 2/2, s.71/212, 71/213, vd.

¹² Akdes Nimet Kurat, *Türk Amerikan Münasebetlerine Kısa Bir Bakış*, Ankara 1959, s. 14–17.

¹³ Kurat, *Türk Amerikan Münasebetlerine Kısa Bir Bakış*, s. 32–34.

¹⁴ BOA, *Yıldız Askeri Hususi*, (YA. HUS), nr. 159/33-e.

¹⁵ Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı (ATASE Arşivi); Kutu: 84, Gömlek: 50, Belge: 50–1.

Almanya'nın 93 Harbi'ne Bakışı

Almanya, 1871'de siyasi birliğini kurmayı başarmış,¹⁶ Avrupa'nın politika arenasında güçlü bir şekilde yerini almıştı. Almanya'nın böyle sivrilmiş olması, zamanla mevcut dengeleri sarsacak, devletlerarası siyasi mücadeleler açısından yeni bir platform oluşturacaktır. Dünyanın önemli sömürge alanlarının, başta İngiltere olmak üzere, Fransa vb. Avrupa ülkeleri tarafından ele geçirilmiş olması, Almanya'yı büyük bir rekabet ortamına bu yıllarda sürüklemiştir.

Almanya'nın iktisadi zenginliğine yöneldiği ülkelerin başında gelen Rusya, Alman çıkarları için verimli bir alan olamamıştır. Bismarck, Almanya'nın Rusya'ya karşı olan iktisadi eğilimini askerî ve diplomatik alanda da perçinlemek için Rusya ile gizli bir anlaşma yapmıştır. İktisadi ve ticari anlaşma ile Almanya, İngiltere'ye oranla daha ucuza ürettiği endüstri mamullerini Rusya'ya satma karşılığında, Rusya'nın ham maddelerini çekmeye başlamıştır.¹⁷

Almanya'nın Rusya devleti ile karşılıklı çıkar ilişkisi süreci arifesinde çıkan 93 Harbi, bu iki devleti, siyasi alanda çok belirgin olması da ortak bir noktada buluşturacaktır.¹⁸ Berlin Elçiliği'nden Babıâli'ye 18 Ağustos 1877 tarihinde gönderilen telgrafa göre; Almanya İmparatoru, İngiltere sefiri ile Postdam'da yaptığı görüşmede, Rus ordularının Osmanlı kuvvetleriyle yaptığı muharebelerde bazı cephelerde yenilgisinden fazlasıyla üzüldüğünden bahisle, bu mağlubiyetlerin sebebinin Rus askerlerinin iyi kumanda edilmemesi olduğuna değinmiş hatta elçilikten gelen bu bilgilerin çok sağlam kaynaklardan alındığını da bir telgrafta bildirilmiştir.¹⁹

Berlin Sefaretinden 4 Kasım 1877 tarihinde gönderilen başka bir telgrafa göre; Rusya ordularının kış hazırlıkları için Berlin'den çadır, kışlık elbise ve askerî levazımat, Köln bölgesinden de külliyetli miktarda mühimmat ve silah aldıkları haber verilmektedir. 4 Kasım 1877 tarihinde gelen diğer bir telgrafnamede ise; Rusya Almanya'daki Krupp Fabrikasına büyük çapta 700 top, 300 sahra topu ve yüklü miktarda barut, duba, köprü ve şimendifer edevatı siparişi vermiştir. Bu bilgilerden hareketle, Almanya'nın 93 Harbi'nde Rusya taraftarı bir siyaset izlediği açıkça görülmektedir. Almanya, Avrupa coğrafyasında İngiltere ve Fransa gibi güçlü devletler karşısında ancak bu şekilde Rusya ile iyi geçinme yoluna gitmiştir.²⁰

19 Eylül 1877'de Berlin Sefaretinden gelen telgrafta ve Avrupa'da yayınlanan çeşitli gazetelerde, Almanlar üzerinde Plevne müdafaasının büyük tesiri ve şaşkınlığı okunmaktadır. Bu sırada Rusya'da önemli bir ıslahatın yapılması konusunda Avrupa'da büyük kamuoyu oluşmaktadır.²¹ Ayrıca bu savaşta Amerika da tarafsız bir politika izlemeyi kendi açısından uygun bulmuştur.²²

¹⁶ Fahir Armaoğlu, *Siyasî Tarih 1789-1919*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1961, s. 237.

¹⁷ Mustafa Öztürk, "Batılı Devletlerin Osmanlı üzerindeki Politikaları ve Bunun Osmanlı Dış Politikasına Etkisi" *Türk Dış Politikası- Osmanlı Dönemi*, s. 365.

¹⁸ Komisyon, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, C. VI, s. 3305.

¹⁹ BOA. Y.PRK. EŞA, nr.1/12.

²⁰ BOA. Y.PRK. EŞA, nr.1 /15., Almanya'nın bu savaşla ilgili politikaları ilgili daha geniş bilgi için bkz. BOA. Y.PRK. HR., nr.1 / 25., BOA. HR..SYS, nr.14/ 22., BOA. HR. SYS, nr. 25/28.

²¹ BOA..Y.PRK..HR.,nr.1/73; 93 Harbi ile ilgili Avrupa'da oluşan kamuoyu ile ilgili daha detaylı bilgi için bkz. BOA. Hariciye Siyasi, nr.46/12; BOA..HR.SYS, nr.46/15; BOA.Y.E.E, nr.44/84.

²² BOA. HR. SYS, nr.53/11.

Avusturya'nın 93 Harbi'ne Bakışı

Avusturya-Macaristan, Osmanlı Devleti gibi değişik milletlerden ve mezheplerden meydana gelen bir imparatorluk idi. XIX. yüzyılda Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, türlü sebeplerle ve bilhassa milliyet hareketlerinin tesiriyle dağılma sürecine girmiştir. Bununla beraber Avusturya-Macaristan'ın Orta Avrupa'da tarihî ve siyasi mevkinin muhafaza etmek ve Balkanlar'da Osmanlı İmparatorluğu aleyhinde genişlemek gibi iki ana siyaseti olduğu da gözden irak değildir. Fakat Avusturya-Macaristan, 93 Harbi konusunda aktif rol oynamaktan ziyade taraflar arasındaki siyasi ihtilaflardan faydalanma yoluna gitmiştir. Yani, Avusturya-Macaristan, Osmanlı imparatorluğunun, Rusya tarafından tek taraflı olarak tasfiye edilmesinden veya Rusya ile başka devletler arasında taksim edilmesini görmekten ziyade mevcudiyetini muhafaza etmeyi, menfaatleri icabı uygulama yolunu tercih etmiştir.²³

Aynı zamanda, Avusturya Rusya'nın Balkanlardaki ideallerini çok iyi bildiği için bu muharebenin Osmanlı Devleti'nin aleyhinde sonuçlanmasını Osmanlı Devleti ile paralel devlet yapısına sahip olan, kendisi açısından da tehlikeli sonuçlar doğuracağını farkında olduğu için, taraflar arasında belirgin bir duruş sergilemekten uzaktı.

Viyana Elçiliği'nden 5 Mayıs 1877 tarihinde gelen telgrafta, Avusturya meclisi şu önemli kararları almıştır: “Devlet-i Aliyye ile Rusya arasında vuku bulan muharebede Avusturya Devleti, Şark Meselesi'nin başlangıcından beri izlediği politikasına devam edecek, Balkanlardaki Hristiyanların haklarının ıslahı konusunda gayretlerini sürdürecektir. Bununla beraber Avusturya, sulh ve salâhın muhafazasına çalışmış ve savaşın iki devlet arasında kalmasına azami çaba göstermiştir. Bu muharebe esnasında, Avusturya, özetle çıkarlarını korumak için tarafsızlığına devam edecektir.²⁴ Savaşın günden güne genişlemesi söz konusu olsa bile Avusturya hükümeti hiçbir şekilde askerî harekât içinde olmamış, sadece Balkanlardaki gelişmelerin en çok kendisini ilgilendirdiği, bu yüzden gerektiğinde acil tedbirler alabileceğini açıklamakla yetinmiştir.²⁵

Yalnız 26 Temmuz 1877 tarihinde Viyana Elçiliği'nden gelen başka bir telgrafta, Avusturya her ne kadar savaşta tarafsız kalacağını beyan etmiş ve Balkanlara bir tecavüz olduğu zaman tarafsızlığını bozabileceği bildirilmiş olsa da Rusya'nın Galiciya'daki faaliyetleri karşısında tarafsız kalmayı yeğlemekle, yine pasif duruşunu sürdürmeyi yeğlemiştir.²⁶

Macaristan'ın 93 Harbi'ne Bakışı

Macaristan hükümeti, 93 Harbi esnasında Osmanlı Devleti'nin Ruslara karşı üstün gelmesi yönünde bir tutum sergilemiştir. Budapeşte Başşehbenderliği'nden 11 Nisan 1877 tarihinde gelen telgrafta, Macaristan hükümetinin Osmanlı taraftarı olduğu açıkça ifade edilmiştir.²⁷

26 Temmuz 1877 tarihinde, Budapeşte Konsolosluğu'ndan gelen başka bir telgrafta, Macarların öteden beri Osmanlı hakkında müspet fikirler besledikleri, ahali ve bütün gazetelerin Macaristan hükümetinin, Rusya aleyhinde olmasını istedikleri bildirilmektedir.²⁸ Macaristan'da yayınlanan “Gazetti Hirrab” adındaki bir gazetede; Avusturya ve Macaristan

²³ Karal, *Osmanlı Tarihi*, C. VI, s. 19.

²⁴ BOA. Y.PRK.HR., nr.2 / 2; BOA. Y.PRK. HR, nr. 1/ 49; BOA. Y.PRK. HR, nr.1/ 25; Vakit, nr. 526.

²⁵ BOA. Y.PRK. HR, nr.1 / 34; BOA. Y.PRK. HR. 1 / 24; BOA. HR. TO, nr.126/64.

²⁶ BOA. Y.PRK. HR, nr.1/48.

²⁷ BOA. Y.PRK. HR, nr 1/24.

²⁸ Komisyon, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, c. VI, s. 3305.

Hükümetlerinin Osmanlı Devletiyle birlikte harbe girip, Rusya memleketleri içerisinde ilerlemeleri, oraları zapt ve istila eylemleri yolunda birtakım fikirler dahi ortaya atılmıştır.²⁹

93 Harbi'nin devam ettiği günlerde, Budapeşte'de üniversite öğrencilerinin, halkın ve işçilerin katıldığı kalabalık bir gurup Osmanlı lehinde nümayiş yapmıştır. Akademik bir heyetin de Başşehbenderliğe gelerek, Türk ordusunun başarı ve refahı için iyi dilek ve temennilerini, Sadrazama bir telgraf ile bildirdikleri bilinmektedir.³⁰ Osmanlı-Rus Savaşı münasebetiyle, Türk Milleti'ne sevgi ve harpte muvaffakiyet temennilerini havi Macar Honvedler Cemiyeti'nce önceden Şehbenderliğe takdim olunup, hükümete iletilmesi istenen sempati deklarasyonundan haber alamadıkları, bundan dolayı iyi niyetlerini yineleyerek³¹ bazı Macar ileri gelenlerinin bu dava uğrunda her şeylerini feda edeceklerini tekrarlamışlardır.³²

Harp münasebetiyle, Rusların icra ettikleri mezalim ve katliamın, Macaristan meclisinde alınan kararlarla protesto edildiği, General Klapka ve Pulsky gibi ileri gelen zevatın riyaseti altında Budapeşte gibi önemli merkezlerde Türkler lehinde nümayişler yapıldığı bildirilmektedir. Macar halkının bu anlamlı davranışları karşısında Padişah ve Osmanlı hükümetinin memnuniyetleri ve şükranları da Macar tarafına iletilmiştir.³³

İran'ın 93 Harbi'ne Bakışı

İran,³⁴ savaşın cereyan ettiği coğrafyaya en yakın ülkelerden biri olarak muharebenin gidişatını çok dikkatli bir şekilde takip etmiştir. Harbin devam ettiği dönemde, Rusya ile İran arasında bir yakınlaşmanın olduğu bazı arşiv belgelerinde yer almaktadır. Bu belgelere göre İran hükümeti, 93 Harbi'nde Rusya'ya yakınlaşarak askerî ve mühimmat yönünden Rusya'ya destek vermekten geri durmamış, Rus ordularına 4.000 nefer ile bir miktar top yardımı yapmıştır.³⁵ Rusya, İran Şahı'nın Avrupa seyahati esnasında ona yardımcı olması düşüncesiyle Prens Mençikof'u mihmandar (rehber) olarak görevlendirmiştir.³⁶

1877–1878 Osmanlı-Rus harbi sırasında, Rusya lehine bir tutum takındığı gözlemlenen İran, bu tutumunda zaman zaman Osmanlı Devleti lehine bir ideoloji benimsemiş olan kendi devlet adamlarının tutumu nedeniyle tek düze bir yaklaşımdan uzaklaşmış gibi görünse de İran açısından milli menfaatler ekseninde lehte tutum takınılan taraf, somut olarak hep Rusya olmuştur. Örneğin; Tahran Maslahatgüzarı İsmail Zühti'nin 19 Şubat 1878 tarihli

²⁹ BOA. Y.PRK. HR, nr.1/49.

³⁰ BOA. HR. SYS, nr.176/5.

³¹ Osmanlı-Rus savaşında Macar halkının Türkiye lehinde oldukları dair daha geniş bilgi için bkz. BOA. HR .SYS, nr.176/ 31; BOA. HR .SYS .nr.176/4; BOA. HR .SYS, nr.16/12; BOA. HR. SYS, nr.160/33; BOA. HR. SYS, nr.176/4.

³² BOA. HR. SYS, nr.176/ 8.

³³ BOA. HR. SYS, nr.176/15.

³⁴ Ne var ki, Osmanlı Devleti ile İran arasında, Şah Nasireddin'in Bağdat ve İstanbul'u ziyaret etmesi ile geliştirilen dostluk "93 Harbi" olarak bilinen 1877–1878 Rus-Türk harbi öncesinde Rusların yaptığı propogandalar neticesinde meydana gelen olaylar yüzünden gergin bir havaya girmiştir. Rusların uzun zamandır kıskırttığı Ermeni taifesi ve bu arada Doğu Anadolu'daki Türk kabileleri arasında yaygın halde bulunan Nakşibendilik tarikatı ve bu tarikatın başında bulunan şeyler, Osmanlı Devleti ile İran arasındaki dorthane havayı bozduğu gibi, hasmane hareketlerin gelişmesine de sebep olmuştur. Mehmet Saray, *Türk-İran İlişkileri*, Ankara 2006, s. 94.

³⁵ ATASE Arşivi; Kutu: 1, Gömlek: 22, Belge:22–1.

³⁶ BOA. Y.E.E, nr.78/4; Erdoğan Karakuş, *1877–1878 Osmanlı-Rus Savaşı Zaman Dizini*, Ankara 2004, s. 26.

telgrafında, Osmanlı taraftarı olan İran Hariciye Nazırı Mirza Hüseyin Han'ın Türk-Rus Muharebesinde Devlet-i Aliyye lehine fikirleri olduğu şu ifadeden anlaşılmaktadır.³⁷ ...*Cenab-ı Hak, Devlet-i Osmaniye'nin nice asırlardan berü İslamiyetin ululuğunu korumak hususunda çalışmalarını takdir buyurmuştur...*” Ancak İran, Rusya ile iyi geçinmek için Hariciye Nazırı Mirza Hüseyin Han'ın uhdesindeki bazı önemli vazifeleri geri almıştır.³⁸

Afganistan'ın 93 Harbi'ne Bakışı

Afganistan, Osmanlı Devleti ile Rusya arasında çıkacak olan bir savaşın hiç şüphesiz ki Asya'da yaşayan Müslümanları yakından ilgilendireceğini bildiği için bu gelişmelere tepkisiz kalmamıştır. Kabil ile Peşaver arasında ve kuzeyde bulunan Sevad Hâkimi Ahund Hazretleri, Cuma namazından sonra camide verdiği nutukta; Osmanlı Devleti'nin önemine temas ederek, Avrupalı Hristiyanların birleşmeleri üzerine artık Osmanlıya yardım etmenin üzerlerine farz olduğunu belirterek sözlerine şöyle devam etmiştir: “...*Afgan hâkimi bulunan Şir Ali Han hazretlerine cihada hazırlanmak için haber gönderdim. İkimiz birden Rusya'ya hücum edüb din-i mübin uğruna feda-yı can ederiz müttefikan Rusyaya karşı yedi-sekiz bin askerle hücum edüp heman Hokand ve Buhara ve Hive taraflarını bi'l-istirdad oranın Müslümanları ile birleşüb Rusyayı gereği gibi işgal edecekleri derkârdır...*” Sevad hâkimi Asya'daki Müslümanların ve Rusya'nın durumu hakkında bilgiler de aktarmıştır. Harbin cereyan ettiği süreç içerisinde, Afganistan Hâkimi Şir Ali Han'ın, 600 kişiden oluşan 75 tabur piyade askeri, 2.000 civarında Asâkir-i Hassa birlikleri, 10.000 piyade kuvveti, Herat ve Türkmenistan tarafında 10.000 süvari askeri silahlandırılmış durumdadır. Bunlardan başka, Şir Ali Han'ın Türkistan ve Kandahar Bölgesi'nde aylıklı başıbozuk 20.000'e yakın süvari kuvveti ve 300 topu mevcuttu. Şir Ali Han, bu askerî hazırlıklardan başka başkent Kabil'den her kasaba ve şehre ulemalar göndererek, Rusya'nın kirli emellerini ahaliye anlattırarak, bu bölgelerde yaşayan ahalinin Osmanlı padişahının emirlerine itaat etmelerinin çok önemli bir vazife olduğunu bildirmiş ayrıca Afgan halkının savaş hazırlığı için günde iki saat harp eğitimi almalarını istemiştir.³⁹

Osmanlı-Rus muharebesinin, Türk-İslam dünyası üzerinde oldukça derin tesir bıraktığı görülmektedir. Bu harbin doğuracağı neticeler bilhassa Asya'daki Müslümanları yakından ilgilendirdiği için Türk-İslam dünyası, Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya galip gelmesini arzu ederek, Osmanlıyı desteklemiştir. Ancak Osmanlı Devleti'nin bu muharebede, Türk-İslam dünyasında kendisi lehine esen destekleyici rüzgârı, zamanında ve yerinde göremeyerek ve kullanamayarak zafiyet içerisinde olduğunu da ifade etmek gerekir.

³⁷ BOA. YEE. nr.78/3.

³⁸ BOA. Y.PRK. HR, nr.1/39; BOA. İrade Hariciye (İ.HR.), nr.274/16603.

³⁹ BOA. Y. PRK. HR, nr. 1/16 (7 Zilhicce 1293/ 24 Aralık 1876).

KAYNAKÇA

- Başbakanlık Osmanlı Arşivleri (BOA)*, Amerika Ahkâm Defteri 2/2, s.71/212, 71/213, vd.
- BOA, Yıldız Askeri Hususi, (YA. HUS)*, nr. 159/33-e.
- BOA, Yıldız Esas Evrak (Y.E.E)*, nr. 44/84, 78/3, 78/4.
- 4-*BOA, Hariciye Siyasi (HR.SYS)*, nr. 14/22, 16/12, 25/28, 46/12, 46/15, 53/11, 160/33, 176/4, 176/5, 176/8, 176/15, 176/31.
- BOA. İbnü'l-Emin Evkaf, (Y.PRK. EŞA)*,nr. 1/12, 1/15.
- BOA. İrade Hariciye (İ.HR.)*, nr. 274/16603.
- BOA. Hariciye Tercüme Odası (HR. TO)*, nr. 126/64.
- BOA. Yıldız Perâkende Hariciye (Y.PRK. HR)*, nr. 1/16, 1/24, 1/25, 1/33, 1/34, 1/39, 1/48, 1/49, 1/55, 1/64, 2/2, 2/21.
- Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı (*ATASE Arşivi*); Kutu:1, Gömlek: 22, Belge:22–1.
- ATASE Arşivi*; Kutu: 84, Gömlek: 50, Belge: 50–1.
- ARMAOĞLU, Fahir; *Siyasî Tarih 1789–1919*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgileri Fakültesi Yayınları, Ankara 1961.
- JAMES, William; *Naval History of Great Britain*, Cilt: VI, London 1837.
- KARAKUŞ, Erdoğan; *1877–1878 Osmanlı-Rus Savaşı Zaman Dizini*, Genelkurmay Yayınları, Ankara 2004.
- KARAL, Enver Ziya; *Osmanlı Tarihi*, C. V-VI, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988.
- Komasyon; *Mufassal Osmanlı Tarihi*, c. VI, İstanbul 1963.
- KURAT, Akdes Nimet; *Türk Amerikan Münasebetlerine Kısa Bir Bakış*, Ankara 1959.
- KÜÇÜK, Cevdet; *Osmanlı Diplomasisinde Ermeni Meselesinin Ortaya Çıkışı (1878–1897)*, İstanbul 1986.
- ÖZTÜRK, Mustafa; “Batılı Devletlerin Osmanlı üzerindeki Politikaları ve Bunun Osmanlı Dış Politikasına Etkisi “ *Türk Dış Politikası- Osmanlı Dönemi*, İstanbul 2008.
- SARAY, Mehmet; *Türk-İran İlişkileri*, Ankara 2006.
- SOY, H. Bayram; “*II. Wilhelm, Weltpolitik ve II.Abdülhamid*”, *Türkler*, C. 13, Ankara 2002.
- Vakit Gazetesi, nr: 526.
- Takvim-i Vekayi Gazetesi, nr: 1908.